

3 C

Coaching-Competence-Capability

Hans-Erik Persson

2005-01-31

MED MODERSMÅLET SOM GRUND

Ett underlag för analys och beslut om utveckling av Modersmålsträning, Modersmålsundervisning, Studiehundledning och Ämnesundervisning på modersmålet i Stockholms Stad.

Underlaget är utarbetat med särskilt stöd från Pierre Carlsson, handläggare vid Utbildningsförvaltningen.

Innehållsförteckning

A. Sammanfattning	sid 3
B. Bakgrund	sid 3
C. Definitioner	sid 4
D. Styrdokument	sid 5
E. Nulägesbeskrivning	sid 6
F. Utvecklad studiehandledning/ ämnesundervisning på modersmålet – problemområden	sid 8
G. Allmänna utgångspunkter samt förslag till beslut och anvisningar för det fortsatta utvecklingsarbetet.	sid 10

A. Sammanfattning

Barn och elever med annat modersmål än svenska har inte uppnått tillfredsställande studieresultat. Effekterna av detta har varit negativa för möjligheterna för dessa grupper att känna lust till lärandet och se med goda förhoppningar på framtiden. Allt för många har hamnat vid sidan av skolan och därmed även tappat den viktiga del av integrationen som ligger i den tid man tillbringar i någon av skolformerna.

Stadens ledning har inte velat acceptera detta förhållande utan har i skolplanen och andra dokument visat på vikten av att höja ambitionsnivån och ange hur viktigt det är att förbättra resultaten för dessa grupper av barn och elever med annat modersmål än svenska. Ett antal studier, försök och utredningar var klara i slutet av 2004 och en särskild utredare tillkallades för att utforma ett förslag på fortsatta åtgärder och beslut för att ytterligare förbättra situationen.

Den traditionella modersmålsträningen/modersmålsundervisningen och studiehandledningen har en betydande omfattning inom staden. Ca 110 miljoner kronor avsätts och närmare 400 pedagoger är engagerade. Lägg därtill de resurser som finns inom kommunala och fristående skolor men som inte köps från Språkcentrum. Under senare tid har forskningen skapat än större insikt om att det inte är tillräckligt med en ambitiös satsning på de traditionella formerna för modersmålsstöd utan att det är nödvändigt att även ge ämnesundervisning på modersmålet.

Förslaget tar sin utgångspunkt i att det krävs betydande stödinsatser för att undanröja såväl strukturella som attitydmässiga hinder för att utveckla stödet till barn/elever med annat modersmål än svenska. Därför föreslås såväl beslut om direkta åtgärder som stödjande insatser för att sammantaget uppnå de förändringar som får anses nödvändiga för att komma närmare den politiskt uttalade ambitionsnivån d v s att avsevärt förbättra resultaten. De mest omfattande förslagen handlar om att flytta över den pedagogiska personalen från Språkcentrum till skolenheterna och att med dessa pedagoger i arbetslagen genomföra en omfattande ämnesmässig kompetensutvecklingsinsats.

B. Bakgrund

Forskning

Aktuell forskning visar att elever som får tvåspråkig undervisning stimuleras i sin språk- och läsutveckling. Genom att ge elever en del av ämnesundervisningen på modersmålet kan deras möjligheter att nå utbildningsmålen öka.

Det politiska uppdraget

Systemet för resursfördelning till modersmålsundervisningen och andra socialt motiverade stödinsatser förändrades den 1/1 2005. Det som tidigare var schabloner för modersmål, svenska som andraspråk och barn i behov av särskilt stöd samlas nu i ett tilläggsbelopp. Förändringen är en tydlig signal till stadsdelsnämnder, chefer i förvaltningen och skolledningarna att använda möjligheten att anpassa förskolornas och skolornas verksamheter efter de faktiska behoven hos barnen och eleverna. Det kräver delvis nya förhållningssätt och handlingsmönster hos skolledare och förskolechefer. Vad gäller modersmålet ska det dels vara ett eget ämne som håller tvåspråkigheten levande, dels integreras i ämnesundervisningen,

vara ett stöd genom studiehandledning och tillsammans med svenska som andraspråk bidra till kunskapsutveckling och ökad måluppfyllelse.

När modersmålet integreras i undervisningssituationer, studiehandledning på modersmål ökar och dialogen med föräldrar skapar nya krav, måste Stockholm möta förskolornas och skolornas behov med en utvecklad organisering av verksamheten.

Kommunfullmäktige beslutade därför i stadens budget för 2005 att kommunstyrelsen ska ta fram ett förslag på ny organisation för stadens modersmålsundervisning. En utredning har tillsatts och ett förslag ska överlämnas till kommunstyrelsen senast den 15 februari 2005. Utredningen omfattar en översyn av behoven av stöd för flerspråkiga barns/ elevers språkutveckling från förskola till gymnasieskola.

Enligt utredningsdirektiven ska följande preciserade frågeställningar belysas:

- Hur bör stadens organisation för stöd till modersmålsstöd och modersmålsundervisning se ut för att bäst stödja behoven i stadens förskolor och skolor?
- Hur ska ansvarsfördelningen se ut mellan stadsdelsnämnder och utbildningsnämnden vad gäller stödet till en utvecklad modersmålsundervisning?
- Vad krävs för personalförsörjningsstrategi för att uppfylla behoven i stadens förskolor och skolor?
- Vilken typ av kompetensutveckling behövs primärt vid en omorganisation av Språkcentrum?

C. Definitioner

Vad är modersmålsstöd?

Enligt förskolans läroplan ska barn med annat modersmål än svenska ges möjlighet att också utveckla sitt modersmål. En modersmålstränare träffar barnen någon gång varje vecka. Hon eller han kommer från samma kulturområde som barnen. Man leker, sjunger, ritar, spelar spel, klipper och klistrar och läser sagor på barnens modersmål. Om barnen kan träna sitt modersmål redan i förskolan visar undersökningar att de klarar skolan bättre. Det blir en bro mellan språket i förskolan och språket hemma.

Vad är modersmålsundervisning?

Modersmålsundervisning är ett eget ämne i grundskola och gymnasium. Målet är att barnen på ett bra sätt ska tillgodogöra sig arbetet i skolan och samtidigt utveckla sin tvåspråkiga identitet och kompetens. De lärare som undervisar i modersmål kommer ofta från samma kulturområde som barnen. Modersmålslärare måste också ha goda kunskaper i svenska språket och om det svenska samhället. Betyg sätts från och med årskurs 8.

Vad är studiehandledning på modersmål?

Barn och ungdomar som nyligen kommit till Sverige och inte har tillräckliga kunskaper i svenska för att följa undervisningen kan få undervisningen förklarad på sitt modersmål.

Vem kan få stöd, undervisning och studiehandledning på sitt modersmål?

Alla elever som dagligen talar ett annat språk än svenska i hemmet kan få undervisning i sitt modersmål. För minoritetsspråk gäller även att undervisning kan ges till barn som inte talar

språket hemma varje dag. Även adoptivbarn, som av förklarliga skäl inte talar modersmålet hemma har rätt till stöd och undervisning på sitt modersmål.

Vad är flerspråkig undervisning?

Det finns förskolor och skolor som har ett stort antal barn och elever med samma modersmål. För dessa barn skulle man kunna införa grupper, klasser, där modersmålet och svenskan används till lika del.

Vilka är de nationella minoritetsspråken?

De nationella minoritetsspråken samiska, meän kieli, jiddish och romani chib har utökade rättigheter när det gäller stöd och undervisning i och på modersmål. Finska är också ett erkänt nationellt minoritetsspråk.

D. Styrdokument

Modersmålsträning, modersmålsundervisning och studiehandledning regleras genom statliga förordningar. Vid sidan av dessa finns kommunala styrdokument i form av förskole- respektive skolplan.

Statliga styrdokument

Förskolan

Förskolebarnens modersmålsträning regleras genom läroplanen för förskolan (Lpfö) från 1998.

Språk och lärande hänger ouplösligt samman liksom språk och identitetsutveckling. Förskolan skall lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling och uppmuntra och ta tillvara barnets nyfikenhet och intresse för den skriftspråkliga världen. Förskolan skall bidra till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att både utveckla svenska språket och sitt modersmål.

Grundskolan/särskolan

Rätten till modersmålsundervisning regleras i 2 kap 9-14 §§ grundskoleförordningen. I förordningen framkommer att varje skolenhet ansvarar för att eleverna erbjuds modersmål, om modersmålet är ett dagligt umgängesspråk och eleven har grundläggande kunskaper i språket.

Undervisningen i modersmål är frivillig för eleverna. Kommunen har dock skyldighet att erbjuda modersmålsundervisning om minst fem berättigade elever i kommunen önskar detta.

Modersmålsundervisning kan anordnas på flera sätt: utanför timplanebunden tid, som språkval, inom ramen för skolans val respektive elevens val.

Grundskoleförordningen ger eleven rätt att få modersmålsundervisning under sammanlagt sju läsår av sin skoltid. Om eleven har ett särskilt behov av sådan undervisning har eleven rätt till undervisning under längre tid.

Vidare stadgar förordningen att en elev ska få studiehandledning på sitt modersmål om eleven behöver det. Undervisningen ska ske under ordinarie schemalagd tid och i samarbete med elevens klasslärare.

Gymnasieskolan/gymnasiesärskolan

Till stor del är reglerna om modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet för gymnasieelever likalydande med de regler som gäller grundskoleelever. Några skillnader finns dock. Eleverna i gymnasieskolan kan läsa sitt modersmål som individuellt val, utökat program eller som ersättning för andra språk, dock inte svenska eller engelska.

Fristående skolor

I förordningen om fristående skolor regleras bestämmelserna för fristående skolor. Friskolorna ska följa de bestämmelser som gäller för motsvarande skolform inom det offentliga skolväsendet.

Kommunala styrdokument

Förskoleplan för Stockholm

Stockholms stads förskoleplan, *Alla är vi barn i början*, antogs den 10 juni 2003 och innehåller prioriterade områden för Stockholms förskolor. Under utvecklingsområdet kommunikation, språk och kultur står följande:

Att utveckla språket hos barn med svenska som andra språk, innebär att aktivt stödja modersmålet och att utveckla andraspråket svenska. Arbetet med dessa barns språkutveckling skall ske utifrån en professionell analys av var barnet befinner sig i sitt första och andra språk och en kartläggning av barnets språksituation. En god andraspråksinläring kräver kunskaper om flerspråkig utveckling. Förskolans dialog med föräldrarna utgår från modersmålets centrala roll för barnets hela språkutveckling. I förskolan skall modersmålet utvecklas och vara integrerat i förskolans verksamhet.

Skolplan för Stockholms stad

Kommunfullmäktige antog 20 september 2004 en ny skolplan som bl.a. gäller grundskola, särskola, gymnasieskola och gymnasiesärskola. Planen innehåller tre prioriterade utvecklingsområden varav ett är lärande och kunskap. Inom området lyfts språkutveckling och matematik fram som särskilt viktiga. När det gäller språkutveckling står följande att läsa:

Att utveckla språket hos elever med svenska som sitt andra språk, innebär att aktivt stödja modersmålet och att utveckla det andra språket, svenska. En god andraspråksinläring innebär att allt flera inom skolan måste ha kunskaper om flerspråkig utveckling. För att främja kunskapsutvecklingen hos de tvåspråkiga eleverna krävs att modersmålsundervisningen utvecklas och integreras med ämnesundervisningen.

Sammanfattningsvis finns det en uttalad politisk vilja på såväl nationell som lokal nivå att modersmålet ska vara en grund för elevens lärande i vid bemärkelse.

E. Nulägesbeskrivning

Språkcentrum

Modersmålsundervisning har bedrivits i Stockholm sedan 1969. Undervisningen bestod till en början främst av det som idag kallas studiehandledning på modersmålet. Undervisning i modersmål som ämne började med finska 1970 och året därefter i flera andra språk.

Sedan 60-talets slut har det funnits en central enhet i staden för samordning av modersmålsundervisningen. Enhetens namn har varierat med åren (Invandrarexpeditionen, Hemspråksenheten m fl). I samband med stadsdelsreformen 1997 blev dåvarande Hemspråksenheten intäktsfinansierad. Uppdraget var att sälja modersmålsundervisning och studiehandledning till grundskolor, särskolor, gymnasieskolor samt till fristående skolor. När benämningen ändrades från hemspråk till modersmål 1997 fick enheten sitt nuvarande namn –

Språkcentrum för modersmål och minoritetsspråk. Våren 1999 vidgades Språkcentrums verksamhet till att även innefatta modersmålsträning för förskolan.

Språkcentrums verksamhet omfattar idag ca 12 000 barn och ungdomar från förskola till gymnasieskola. Undervisning ges i ett 60-tal olika språk. De tio största språken omfattar ungefär 10 000 barn/elever och resterande språk ca 2000 barn/elever. Inom språkcentrum arbetar knappt 400 modersmålslärare.

Ansvarsfördelning inom staden

Ansaret för att elever som enligt förordning har rätt till modersmålsundervisning får den åvilas rektor i respektive skolform. Rektor kan dock välja hur modersmålsundervisningen ska organiseras. Det innebär att rektor kan anställa egna modersmålslärare, samverka med andra skolor kring modersmålsundervisningen, eller köpa tjänster från Språkcentrum.

Språkcentrum skriver överenskommelser med stadsdelsförvaltningarna när det gäller kommunal förskola, förskoleklass och grundskola och avtal med fristående skolor. Skolorna ska göra sina beställningar på vårterminen för nästkommande läsår.

Stadsdelsnämnderna/fristående skolor har fram till 1/1 2005 tilldelats en modersmålsschablon. Under år 2004 var den sammantagna modersmålsschablonen 183 mkr. Samma år hade Språkcentrum intäkter om 111 mkr, vilket innebär att stadsdelar och fristående skolor använde ca 72 mkr för att organisera modersmålsundervisning på annat sätt än att köpa tjänster från Språkcentrum. Resursanvändningen skiljer sig dock åt mellan olika stadsdelar (se tabell nedan).

Stadsdel	Antal anmälda elever till SLK	Utbetald schablon i Mkr	Köp av SPC		
			Mkr	Diff.Mk	Diff.%
Kista	1604	16,6	13,1	3,5	21
Rinkeby	1882	19,5	4,2	15,3	79
Spånga-Tensta	1849	19,1	9,2	9,9	52
Hässelby-vällingby	1308	13,5	12,4	1,1	8
Bromma	512	5,3	4,4	0,9	17
Kungsholmen	294	3,0	3,1	- 0,1	- 3
Normalm	564	5,8	1,6	4,2	73
Östermalm	296	3,1	2,9	0,2	5
Maria-Gamla stan	451	4,7	3,7	1,0	21
Katarina-Sofia	222	2,3	1,8	0,5	22
Enskede-Årsta	725	7,5	3,6	3,9	52
Skarnäck	654	6,8	4,9	1,9	28
Farsta	793	8,2	7,6	0,6	8
Vantör	1163	12,0	8,7	3,3	28
Älvsjö	513	5,3	2,1	3,2	61
Liljeholmen	246	2,5	2,7	- 0,2	- 6
Hägersten	325	3,4	3,3	0,0	1
Skärholmen	1493	15,4	8,5	7,0	45
Friskolor	2835	29,3	13,5	15,8	54
SUMMA:	17729	183,3	111,2	72,1	

Utgår man från Språkcentrums försäljningsstatistik vad gäller modersmålsträning, modersmålsundervisning och studiehandledning framkommer följande bild av modersmålsundervisningen i Stockholm.

Modersmålsträning

Antalet beställda timmar för modersmålsträning inom förskolan har ökat mellan åren 2000-2003, från 226 till 326 timmar. Likaså har antalet förskolebarn som får modersmålsträning ökat med mer än 50% till ca 285 barn.

Modersmålsundervisning (gr,gy,sär)

När det gäller grundskolan har antalet beställda timmar modersmålsundervisning minskat under perioden 2000-2003, från 4925 till 3987 timmar. Antalet elever som fick modersmålsundervisning ökade dock från 10 471 till 11 085 under samma period.

Antalet timmar inom särskolan har legat relativt konstant under åren (ca 220 timmar) med undantag för en ökning mellan 2000-2001. Antalet särskolelever med modersmålsundervisning har likaså varit relativt konstant (ca 120).

När det gäller modersmålsundervisning för gymnasieelever är bilden inte lika tydlig. Under perioden 2000-2003 ökade modersmålsundervisningen till en början för att sedan minska (i genomsnitt ca 300 timmar). Antalet gymnasieelever med modersmålsundervisning är i dag ca 1300.

Studiehandledning

Beträffande studiehandledning inom grundskolan har antalet timmar minskat, från ca 1700 till 1055. Inom särskolan har antalet timmar varierat mellan åren under perioden. År 2003 var dock antalet timmar dubbelt så många som under 2000. Antalet beställda timmar för studiehandledning inom gymnasieskolan varierade också mellan åren. Genomsnittet låg på ca 150 timmar.

Fristående skolor

Försäljningen av modersmålstimmar till fristående skolor har ökat under perioden 2000-2003, från 386 till 506 timmar. Vidare har antalet friskolelever som deltagit i modersmålsundervisningen ökat med mer än 600 under perioden (till 1884 elever 2003).

F. Utvecklad studiehandledning/ ämnesundervisning på modersmålet

Forskning visar att det finns en tydlig koppling mellan elevens kunskaper i modersmålet och hur eleven uppnår målen i övriga ämnen i skolan.

I det sammanhanget kan det vara av intresse att göra nedslag i ett par skolor för att få exempel på hur de arbetar med modersmålsundervisning.

Modersmålet i Bredbyskolan och Igelbäcksskolan

I Bredbyskolan i Rinkeby har i princip samtliga elever annat modersmål än svenska. Tre språk är särskilt stora: arabiska, somaliska och turkiska. Därutöver finns ca 25-30 andra språk bland eleverna.

Tack vare att så många elever har arabiska, turkiska eller somaliska som modersmål har skolan kunnat anställa egna lärare i dessa språk. Modersmålsundervisningen ges en förmiddag i veckan. Vart och ett av de tre språken har ett eget hemklassrum. Modersmålet blir på så sätt en naturlig del av skolveckan och inte en aktivitet som äger rum efter ordinarie skoltid.

Elever med andra modersmål har dock undervisning på annan tid, vilket beror på att undervisningen måste samordnas mellan årskurser och med Språkcentrum varifrån tjänsten köps.

Eleverna med arabiska, somaliska och turkiska som modersmål får för närvarande även ett par extra timmar matematik i veckan. Undervisningen ges på elevens modersmål och äger rum efter ordinarie skoltid. Kompetensfonden finansierar projektet.

Någon samordning av modersmålsundervisningen mellan skolorna i stadsdelen förekommer inte.

I Igelbäcksskolan i Kista ser bilden ut på ett annat sätt. Antalet elever per språk är inte tillräckligt stort för att skolan ska kunna anställa egna modersmålslärare. I stället köper skolan samtlig modersmålsundervisning från Språkcentrum. Inköpen samordnas mellan grundskolorna i stadsdelen. På så sätt har kostnaden för modersmålet sjunkit för de större språken. I stället har skolorna kunnat disponera om medlen för att säkerställa att elever som är ensamma om ett språk ändå får modersmålsundervisning.

Någon ämnesundervisning i modersmålet förekommer inte. Däremot har skolan temaarbeten i olika ämnen där modersmålslärarna kommer in som en extra stödresurs för de elever som behöver det.

Problemområden

Företrädare för Bredbyskolan och Igelbäcksskolan är i huvudsak positiva till tanken på modersmålsintegrerad ämnesundervisning. Samtidigt kan de se vissa praktiska problem behäftade med sådan undervisning.

- I vilka ämnen ska modersmålet integreras? Det är inte bara inom matematik och naturorienterade ämnen som det finns ett behov utan även inom samhällsorienterande och praktisk-estetiska ämnen
- Modersmålsintegrerad ämnesundervisning ställer helt nya krav på lärarkåren. Kombinationen lärare som behärskar såväl modersmål som svenska och dessutom har ämneskunskaper är inte alldeles lätt att hitta. Dessutom ska lärarna ha pedagogisk kompetens för att undervisa elever i både de lägre och de högre årskurserna i grundskolan.
- Hur kan modersmålet integreras i den ordinarie ämnesundervisningen i klasser där eleverna har 15 olika modersmål?
- Ämnesundervisning som sker helt och hållet på modersmålet (t.ex. NO på arabiska för arabisktalande elever) och ersätter den ordinarie svenskspråkiga undervisningen kan leda till bättre måluppfyllelse. Ur ett integrationsperspektiv är det dock tveksamt. Det finns ibland motsättningar mellan elever från olika språkgrupper och en uppdelning utifrån språktillhörighet kan leda till att dessa motsättningar förstärks.

Omvärlden

Modersmålets betydelse för barns/ elevers lärande uppmärksammas alltmer såväl internationellt som inom Sveriges gränser.

Regeringen har t.ex. beslutat om försöksverksamhet med tvåspråkig undervisning. Undervisningen på det andra språket får högst utgöra halva den sammanlagda undervisningstiden och undervisningen på svenska ska successivt ökas under utbildningstiden. Redan idag förekommer liknande verksamhet i förskolor och skolor, t.ex. i Göteborg och Botkyrka.

Gemensamt för dessa förskolor/ skolor är att de på ett strukturerat och målmedvetet sätt försöker organisera den pedagogiska verksamheten så att modersmålet får en framskjuten plats. Det möjliggörs genom ett nära samarbete mellan modersmåls lärare och övrig pedagogisk personal när det gäller t.ex. planeringverksamhet och kompetensutveckling. På så sätt blir modersmålet inte en isolerad eftermiddagsaktivitet utan en naturlig del av skoldagen. Goda kontakter och information till elevernas föräldrar är en annan viktig beståndsdel.

Övrigt

En större samordning av modersmålsundervisning mellan skolor/ stadsdelar innebär att vissa praktiska frågor måste lösas. Det gäller exempelvis frågor om skjuts av elever mellan skolor och lokalutnyttjande.

G. Allmänna utgångspunkter samt förslag till beslut och anvisningar för det fortsatta utvecklingsarbetet

Utredningsuppdraget anger att föreliggande förslag särskilt ska fokusera på

- organisationens stöd för behoven i stadens skolor (alla skolformer)
- ansvarsfördelningen mellan stadsdelsnämnder och utbildningsnämnd
- personalförsörjningsåtgärder
- kompetensförbättringsåtgärder

Med utgångspunkt från uppdraget, tillgänglig dokumentation och genomförda samtal med företrädare för Staden, Stadsdelarna och Utbildningsförvaltningen, beskrivs nedan förslag till beslut samt organisering och innehåll för fortsatta stödåtgärder som sammantaget bör leda till att den ambitionsnivå i fråga om modersmålet som verktyg för lärandet uppnås. Målen i skolplanen och andra styrdokument bör kunna uppnås på ett bättre sätt än hittills.

Mål och ambitioner

Staten anger i sina styrdokument de rättigheter som barnen i förskolan har i fråga om modersmålsträning och eleverna i grund- och gymnasieskolan (eg. även särskolan) i fråga om undervisning i egna modersmålet och på motsvarande sätt i fråga om studiehandledning. Med stöd i senare tids forskning har staden i olika styrdokument och utredningar/beslut utformat en förhöjd ambitionsnivå som i mera konkreta termer leder till att från en för varje enskild elevs utgångspunkt ska finnas en tidpunkt i grundskolan när skolorna har en skyldighet att erbjuda en så utvecklad studiehandledning att man kan tala om att ämnesundervisningen ska organiseras så att behövande elever får studera på egna modersmålet.

Åtgärder och stödinsatser

Beslut om åtgärder och utformning av stödinsatser kräver ett samspel mellan stadens ledning och stadsdelarna/utbildningsförvaltningen. Besluten och åtgärderna får utformas så att det system för ledning och styrning som redan finns i funktion och under utveckling inte kommer i konflikt med varandra. Därför blir det särskilt nödvändigt med ett bibehållet systemtänkande i den fortsatta utvecklingsprocessen. Föreslagen modell för stödet till förbättrings- och utvecklingsarbetet har därför utformats med avsikten att ge tydlighet i fråga om mål och strukturer genom politiska beslut men samtidigt skapa en processutformning som säkerställer det nödvändiga professionella inflytandet över genomförandearbetet.

Analys

Planerings- och budgetprocessen

Den modell för mål- och resursstyrning (resursfördelning) som staden tillämpar för budgetåret 2005 ger förutsättningar för de förändringar som föreslås. Om ambitionshöjningen ska genomföras med nuvarande resursramar krävs vissa omprioriteringar inom såväl stadsdelsnämndernas budgetramar som utbildningsnämndens.

Uppföljning och kontroll

Nuvarande system för kvalitetssäkring bedöms vara tillfyllest för att återföra information om såväl valet av organisering som resultat. Såväl kontrollperspektivet som främjandeperspektivet finns inbyggda i systemen. Stadens egna skolinspektörer kan bland andra ges särskilda uppdrag under 2006 och framåt för att återföra information om utvecklingen av modersmålet som verktyg för lärandet.

Regelsystemet

Det finns inget i nuvarande befogenhetsfördelning mellan stadens ledning och stadsdelsnämnderna/utbildningsnämnden som försvårar genomförandet av föreslagna åtgärder och stödinsatser. En närmare studie av befogenhetsfördelningen mellan stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden verkar däremot vara nödvändig. Den önskvärda balansen mellan ansvar, befogenheter och resurser eftersträvas.

Arbetsfördelning (strukturella aspekter)

Programansvaret, dvs vilken nämnd/förvaltning som är ansvarig för att målen nås (och där ligger även idag de ekonomiska resurserna) råder det ingen oklarhet om. Däremot finns det en särskild ordning för resursansvaret. I dagsläget ligger ansvaret för att tillhandahålla modersmålslärare/tränare på utbildningsförvaltningen. Där har man valt att organisera denna resurs (ca 400 medarbetare) inom den enhet som benämns Språkcentrum. Detta resursansvar att tillhandahålla personalresurserna utgör samtidigt inte något hinder för stadsdelsförvaltningarna att anställa egna resurser dvs att till någon del välja att överta resursansvaret.

Detta förhållande verkar medföra olägenheter som skapar hinder för bästa utnyttjande av organisations resurser. Såväl praktiska som attitydmässiga effekter kan utläsas i den studier som gjorts. Detta förhållande kan inte bestå om man samtidigt vill uppnå de ambitionshöjningar som beskrivs och som kräver en integration mellan alla pedagoger som finns som stöd för barnen/eleverna. Därför föreslås en avveckling av Språkcentrum.

Förslag till beslut

- en särskild projektorganisation tillsätts av kommunledningen med uppdrag att genomföra de åtgärder som beskrivs i utredningen och att utforma och upprätta de stödfunktioner som erfordras
- projektorganisationen utformas så att den leds av en projektledare som rapporterar till en ledningsgrupp med 4 representanter från stadsdelsförvaltningarna och 2 representanter för utbildningsförvaltningen. Ledningsgruppen leds av en från stadsdelsförvaltningarna och utbildningsförvaltningen oberoende person som tillsammans med projektledaren återrapporterar arbetet till SKL varannan månad. En referensgrupp med representanter från utbildningsförvaltningen, stadsdelarna och berörda fackliga organisationer upprättas.
- projektorganisationen får egna resurser och disponerar i särskild ordning befintliga resurser/kompetenser och ska slutföra sitt arbete senast 2006-05-31.

Anvisningar för projekts arbete

Ledningsgruppen och projektledaren initierar de förslag till beslut och andra åtgärder som bedöms nödvändiga för att genomföra uppdraget. I samband med att den detaljerade tids- och aktivitetsplanen redovisas för SLK presenteras även budget/resursbehov för projektet och underlag för de särskilda medel som avses sökas för kompetensutveckling för pedagoger och ledningspersonal. Det är angeläget att arbetet bedrivs transparent och kommunikativt och därför redovisar projektorganisation särskilt hur denna ambition ska uppnås.

Utvecklingsarbetet bedrivs utifrån principen om "lägsta möjliga omhändertagandenivå" d v s resursansvaret ska i första hand ligga på den organisationsnivå där programansvaret återfinns. Först när det av ekonomiska och/eller ekonomiska skäl är uppenbart att så inte kan ske förflyttas resursansvaret uppåt i organisationen till den lägsta nivå som erbjuds med hänsyn till förutsättningarna. Utgångspunkten blir således att ansvaret för den pedagogiska resursen ska ligga på skolnivå och skolenheter (i sammanhanget avses även fristående skolor där så är möjligt och önskvärt för alla parter) samverkar på bästa sätt på denna nivå och först därefter förskjuts resursansvaret till stadsdelsnivå motsvarande och därefter till "fyrgruppsnivå" och i sista hand till enheten för språkutveckling vid utbildningsförvaltningen. Grundprincipen är att det är överordnad nivå som ska acceptera av överta resursansvaret. Resursansvarets nivåplacering kommer efterhand att förändras beroende på behov och efterfrågan. I denna del av utvecklingsprocessen uppmärksammas särskilt befogenhetsfördelningen mellan stadsdelsnämnder och utbildningsnämnden.

En avgörande fråga för utvecklingsarbetet utgörs av integrationen av modersmålslärare/tränare i befintliga arbetslag. Detta bör eftersträvas även i de fall som detta kan innebära att barn/elever får resa till annan skola eller stadsdel under längre eller kortare tid. Även möjligheterna att integrera arbetsuppgifter över åldersgrupper och skolformer måste tillvaratas. Man kan säga att en "normaliseringsprincip" bör eftersträvas vad avser modersmålslärares/tränarnas pedagogiska arbetsorganisation.

Inom det metodiska området eftersträvas individualisering och integration. Individualisering i den meningen att varje barn/elev ges stöd för att utveckla och upprätta en utvecklingsplan för sitt lärande. Vid den processen som då sker prövas rätten till och behovet av såväl modersmålsträning/modersmålsundervisning som ämnesundervisning på modersmålet. Till stöd för dessa prövningar finns "fria nyttigheter" placerade vid utbildningsförvaltningens enhet för språkutveckling. Dessa kompetenser utvecklar även verktyg för de individuella prövningarna och särskilt uppmärksammas i detta utvecklingsarbete behovet av metoder för de s k "halvspråkiga". Pågående projekt för virtuellt stöd inom modersmålet integreras i

projektet. Integrationsaspekterna uppmärksammas särskilt genom att de utvecklingsinsatser som sker inte får innebära att berörda barn/elever kontinuerligt och i större omfattning exkluderas till särskilda kultur- och språkområden.

Projektet anger även som vägledning vilka ämnen som bör ges särskilt hög prioritet vad avser ämnesundervisning på modersmålet och hur man kan diskutera och pröva dessa insatser i förhållande till ålder/skolår/skolform.

Projektledaren övertar fr o m 2005 04 01 ledningsansvaret för Språkcentrum och avvecklar denna enhet senast till 2005 12 31. Då ska alla pedagogiska medarbetare inom Språkcentrum haft tillfälle att samtala om sina framtida ambitioner och därefter inplacerats i skolenhet. Övrig personal inom Språkcentrum hanteras av Utbildningsförvaltningen i enlighet med gällande rutiner för staden.

Utbildningsförvaltningen upprättar senast 2005 08 01, i en eller flera enheter, med ansvar för följande områden: resurs- och ledningsansvaret för de pedagoger som slutligen blir kvar på "stadsgemensam" nivå, kompetens- och bevakningsansvaret för språkutveckling, samt ett ansvar för att tillhandahålla som "fri nyttighet" de kompetenser som erfordras för att ge stöd till stadsdelarna och egna enheter i fråga om rättighetsbedömningar. Det kan t ex handla om utveckling av testverktyg, mallar för individuell planering och samtalsstöd med pedagoger och ledare. Därtill får Utbildningsförvaltningen ett särskilt ansvar för forskningsanknytning i ett lite vidare avseende d v s i frågor om språkutveckling som pedagogiskt och forskningsmässigt område. För den nya enheten för språkutveckling avsätts medel motsvarande sex årsarbetare inkl ledning av pedagoger.

För att underlätta för berörda pedagoger att gå in i mera ämnesbaserade uppgifter upprättas kompletterande kompetensutvecklingsinsatser av betydande omfattning. Ambitionen bör vara att de nuvarande pedagogerna vid Språkcentrum ska genomgå ett program där de har lägst nivå motsvarande högskolebehörighet i minst 3 ämnen inom matematik/ naturvetenskaplig eller samhällsvetenskaplig inriktning. Ansökan om medel och upphandling av denna insats bör ges tidig prioritet inom projektet.

Med dessa omfattande stödinsatser bör de berörda grupperna av barn och elever snarast få god tillgång till såväl modersmålsträning som modersmålsundervisning samt ämnesundervisning på modersmålet, med integrerad modersmålsundervisning. Redan fr o m lå 2006/07 bör utvecklingsarbetet ge underlag för förbättrade resultat. Projekt bör även initiera en särskild studie för att kvalitetssäkra utvecklingsarbetet.

Som underlag för den mera detaljerade planen för aktiviteter och avstämningstidpunkter redovisas nedan en översikt.

Februari 2005	Beslut om projektet
Mars 2005	Projektorganisationen etableras
April 2005	Detaljerad tids- och aktivitetsplan upprättas. Finansiering initieras och budget upprättas. Språkcentrum övertas operativt. Särskilda utvecklingssamtal med Språkcentrums medarbetare inleds (klart 15 juni).
Maj 2005	Skiss över organisering och upphandling

	av kompetensplan för pedagoger och ledare utformas
Juni 2005	Utvecklingskonferens hålls med avd chef vid utbildningsförvaltningen och stadsdelsförvaltningarnas skolchefer. Resultatet av utvecklingssamtalen sammanställs och läggs till grund för såväl utplacering som kompetensutvecklingsunderlag.
Augusti 2005	"Kick-off" eller andra former av möte med avsikt att dels tillförsäkra berörda information, dels säkerställa rutinmässig hantering av verksamheten läsåret 2005/06
September 2005	Utbildningsförvaltningen presenterar för projektet hur man organiserar den nya enheten för språkutveckling. Nödvändig budgeteringseffekter noteras.
December 2005	Språkcentrum är avvecklat
Januari 2006	Kompetensutvecklingsprogrammet för berörda pedagoger påbörjas.
Maj 2006	Ledningsgruppen och projektledare lämnar rapport över projektets verksamhet etc.
Juni 2006	Projektet avvecklas.

Referenser

Nationella styrdokument

Förordning om läroplan för förskolan (1998:16)

Grundskoleförordning (SFS 1994:1194)

Gymnasieförordning (SFS 1992:394)

Förordning om fristående skolor (SFS 1996:1206)

Lokala styrdokument

Alla är vi barn i början. Förskoleplan för Stockholms stad (Kommunfullmäktige 2003-06-10)

En skola för nutidens och framtidens elever. Skolplan för Stockholms stad (Kommunfullmäktige 2004-09-20)

Hemsida - Myndigheten för skolutveckling

<http://modersmal.skolutveckling.se/projekt/>

Promemoria

Kartläggning av Språkcentrum HT 2004 – Marianne Svensson/ Utbildningsförvaltningen 2004-10-15